

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет спеціальної освіти, психології і соціальної роботи
Кафедра логопедії та спеціальних методик

Дипломна робота

магістра

з теми: **“ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДІТЕЙ
З ТЯЖКИМИ ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ”**

Виконала студентка 2 курсу групи KorL1-M20

спеціальності: 016 Спеціальна освіта

освітньо-професійна програма: Логопедія.

Мостова Марія Русланівна

Керівник:

Ткач О.М., кандидат педагогічних наук,

старший викладач

Рецензент:

Чопік О.В., кандидат педагогічних наук,

доцент

м. Кам'янець-Подільський – 2021

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ І. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДІТЕЙ ІЗ ТЯЖКИМИ ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ.....	8
1.1. Гра, як провідний вид діяльності у дітей дошкільного віку.....	8
1.2. Етапи становлення ігрової діяльності дітей дошкільного віку.....	15
1.3. Особливості розвитку ігрової діяльності дітей із тяжкими порушеннями мовлення дошкільного віку.....	18
РОЗДІЛ ІІ. ВИВЧЕННЯ СТАНУ СФОРМОВАНOSTІ ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДІТЕЙ ІЗ ТЯЖКИМИ ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ.....	28
2.1. Методика вивчення стану сформованості ігрової діяльності дітей дошкільного віку із тяжкими порушеннями мовлення.....	28
2.2. Аналіз результатів констатувального експерименту.....	35
РОЗДІЛ ІІІ. ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДЛЯ ДІТЕЙ ІЗ ТЯЖКИМИ ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ.....	40
3.1. Умови та засоби організації ігрової діяльності для дітей з тяжкими порушеннями мовлення.....	40
3.2. Шляхи підвищення ефективності корекційно-розвивальної роботи з формування ігрової діяльності у дітей із тяжкими порушеннями мовлення.....	44
3.3. Аналіз результатів формувального експерименту.....	57
ВИСНОВКИ.....	67
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	70
Додатки.....	77

ВСТУП

На кожному етапі свого розвитку, у різні історичні часи людство з підвищеною увагою ставилося до підростаючого покоління. Сьогодні наша держава шукає шляхи побудови нової моделі суспільних відносин, новітні форми і методи виховання підростаючого покоління. Ці пошуки, звісно, не могли не торкнутися долі дітей із порушеннями психофізичного розвитку - найбільш вразливого і соціально незахищеного прошарку нашого суспільства. Особливо актуальним це питання постає у зв'язку з різким зменшенням народжуваності в Україні, зростанням дитячої інвалідності. Чисельність дітей зі складними порушеннями у розвитку в Україні, як і в усьому світі та країнах ближнього зарубіжжя, із кожним роком зростає. Згідно з державною статистичною звітністю дитяча інвалідність, навіть на тлі зниження показника народжуваності, має стійку тенденцію до зростання. Так, у 2004 році загальний показник дитячої інвалідності в Україні становив 130194 осіб, у 2009 - 135366, у 2015 - 141107, у 2019 - 146930, у 2020 році - 152210. Тобто в останні роки загальна кількість дітей-інвалідів зросла на 25,4 %. Головні причини інвалідності - органічні ураження нервової системи, хвороби сенсорних органів, психічні розлади та вроджені порушення у розвитку.

Доля будь-якої спільноти, нації, держави в майбутньому залежить від того, якою буде якість розвитку і виховання людей, які населятимуть її. «Дитинство-найважливіший період людського життя, не підготовка до майбутнього життя, а справжнє, яскраве, самобутнє, неповторне життя. І від того, яке буде дитинство, хто вів дитину за руку в дитячі роки, що ввійшло до її розуму й серця з навколишнього світу,- від цього у значною мірою залежить, якою людиною стане сьогоднішній малюк», - зазначав відомий український педагог В.О. Сухомлинський.

Україна гарантує свободу і гідність своїх дітей, створює умови для їхнього всебічного розвитку. Не залежно від того, про яких дітей йдеться, вони мають право на життя, на щасливе дитинство, право розвиватися і навчитися.

Дошкільне дитинство - унікальний період онтогенезу. Відмінна особливість його, порівняно з наступними етапами становлення особистості, полягає в тому, що він забезпечує фундамент подальшого загального розвитку дитини, який слугує основою для набуття в подальшому спеціальних знань і навичок, оволодіння різними видами діяльності. Підхід до дитини як до цінності визначає загальний підхід до її виховання та розвитку. Особистість дитини-дошкільника має виступати центральною фігурою виховного процесу. Різнобічний розвиток малюка, формування в нього універсальних, у тому числі творчих здібностей, до рівня, що відповідає його віковим можливостям та вимогам сучасного суспільства, забезпечення для всіх дітей рівного старту розвитку, збереження та зміцнення їхнього здоров'я - головна мета виховання. Саме «у дитинстві починається тривалий процес пізнання - і розумом, і серцем», - писав В.О. Сухомлинський у «Школі радості». Завдання і батьків, і педагогів - забезпечити повноцінний пізнавальний розвиток дитини. Створити такі умови, що сприятимуть, як розвитку, так і становленню та соціалізації дитини, її правому захисту в сучасних умовах.

У сучасну епоху соціально-політичного розвитку України нові перспективи змін у системі соціальної освіти, пов'язані з новим ставленням до дітей із порушеннями психофізичного розвитку, з вирішенням питань щодо їх соціалізації та інтеграції у суспільство. Нині спеціальна освіта в Україні має складну, розгалужену і диференційовану систему навчально-виховних закладів, реабілітаційних та медико-педагогічних центрів, навчально-виховних комплексів, спеціальних закладів, у яких надається комплексна допомога та підтримка дітям із порушеннями психофізичного розвитку, а також інтеграція цих дітей в загальноосвітню школу.

Корекційно-психологічний аспект розвитку таких дітей, передбачає корекцію психологічного стану дитини, а також формування соціально-психологічної адаптації, що в подальшому призведе до зміни життєвої ситуації.

Одним із аспектів соціальної реабілітації дітей є встановлення сприятливих взаємин у процесі спілкування та гри, де критерієм відновлення

психічних функцій є самореалізація особистості в соціальній дійсності та грі. Одним із методів надання корекційної допомоги у розвитку дітей є використання гри як провідного виду діяльності у дошкільному віці.

Вільна або керована гра, полегшує отримання знання і засвоєння нових навичок. У процесі гри діти спілкуються, обмінюються думками. Використання гри не є самостійним методом корекції, а використовуються в комплексі. Спеціалісти, які працюють у цій сфері користуються своїми знаннями, отриманими в процесі діяльності або обміну досвідом, оскільки по теперішній час відсутні чіткі вимоги до організації та проведення ігрової діяльності, а також відповідні технології.

Актуальність використання ігор в роботі з дітьми із порушеннями психофізичного розвитку, а також недостатня розробка цієї проблеми зумовили вибір теми магістерського дослідження: «Особливості розвитку ігрової діяльності дітей з тяжкими порушеннями мовлення».

Об'єктом дослідження є процес розвитку ігрової діяльності у дітей з тяжкими порушеннями мовлення.

Мета передбачає вивчення особливостей розвитку ігрової діяльності у дітей з різними мовленнєвими порушеннями. На основі аналізу психолого-педагогічної літератури, а також обґрунтування та експериментальної перевірки можливостей комплексного використання ігрових методів у корекції мовленнєвих порушень висунули припущення про позитивний вплив на швидкість та якість засвоєння мовленнєвих навичок дітьми даної категорії у грі.

Відповідно до об'єкта, предмета та мети дослідження були визначені такі завдання:

1. Проаналізувати дослідження у галузі загальної та спеціальної педагогіки стосовно особливостей розвитку ігрової діяльності у дітей дошкільного віку з типовим та порушеним мовленнєвим розвитком.

2. Експериментально вивчити види ігрової діяльності у дітей дошкільного віку та вплив на мовленнєвий розвиток активного включення даної категорії дітей у гру.

3. Охарактеризувати психологічні, педагогічні та соціальні особливості дітей ігрової діяльності, дати їй кількісну та якісну характеристику.

4. Визначити принципи відбору ігрового матеріалу для дітей дошкільного віку.

5. Організувати експериментальну роботу з вивчення ефективності використання комплексу ігрових методів у розвивальній та корекційній роботі різних спеціалістів.

Теоретико-методологічну основу магістерської роботи становили:

> філософські положення про соціальну сутність особистості, про взаємодетермінацію соціальних, психологічних і культурних факторів у формуванні особистості, про діалектичну єдність ігрової діяльності та соціалізації дитини в процесі онтогенезу;

> теорії системного, особистісного та діяльнішого підходів у розкритті специфіки соціальної реабілітації дітей із вадами психофізичного розвитку;

> соціологічні теорії соціалізації особистості: рольова теорія (Г. Хайман, Т. Парсонс), теорія адаптивної соціалізації (М. Лукашевич, І. Мигович, І. Пінчук), теорія аномії (Р. Мартон), теорія соціальної дії (М. Вебер), еволюційна теорія (Г. Спенсер), теорія об'єктивного вивчення соціальних фактів (Е. Дюргейм), теорія соціальної ситуації (У. Томас), теорія комунікативної дії (Ю. Хобермас), теорія суспільства(системна теорія(Н. Луман));

> теорії ігрової діяльності (К. Гросс, Д. Ельконін; А. Фрейд; З. Фрейд; Л. Виготський);

> законодавчі документи, що регламентують вимоги суспільства до соціальної реабілітації дітей із вадами психофізичного розвитку:

> використання міждисциплінарних зв'язків спеціальної педагогіки у розкритті ролі спеціалістів у роботі з дітьми, які мають порушення мовленнєвого розвитку; визначення можливостей використання ігор в роботі з дітьми дошкільного віку.

Вивчення теорії гри займалися Л. Виготський, Д. Єльконін, К. Гросс, Г. Плеханов, Е. Аркін, Л. Леонтьєв, К. Бюлер. Теорією ігрової терапії - З. Фрейд, А. Фрейд, Г. Гег-Гельмут, М. Кляйн, К. Роджерс, Г. Лендрет, А. Осипова, Л. Абрамян, В. Єскляйн, Д. Леві, Д. Тафти, О. Ранк, Ф. Аллен, А. Варга, А. Співаковська та інші.

Методи магістерського дослідження використовувалися на двох рівнях:

на теоретичному, що дало можливість синтезувати інформацію про особливості розвитку дітей із порушеннями мовленнєвого розвитку; загальнонаукові методи (історичний, системно-генетичний і порівняльний аналіз психолого-педагогічної літератури, законодавчих документів: аналіз і синтез теоретичних ідей і досвіду соціальної реабілітації дітей із вадами психофізичного розвитку), індуктивний метод (установлення загальних тенденцій використання гри у соціальній реабілітації дітей із вадами психофізичного розвитку), парадигмальний метод (визначення загальних теоретичних засад, у тому числі й нормативно-правової бази, а також підходів до вирішення проблеми виховання, освіти і розвитку дітей із психофізичними вадами);

на емпіричному, що дозволило узагальнити фактичний матеріал про особливості розвитку ігрової діяльності у дітей з порушеннями мовленнєвого розвитку: обсерваційний метод (ретроспективний аналіз стану досліджуваної проблеми у вітчизняній і зарубіжній практиці соціальної роботи), порівняльний метод (установлення подібності та відмінності підходів у використанні ігор для дітей з нормотиповим розвитком та порушеннями мовлення), констатуючий і формуючий експеримент (визначення ефективності використання ігрових методів в корекції дітей із порушеннями мовленнєвого розвитку, перевірка і конкретизація висунутої гіпотези), статистичні методи (кількісно-якісний

аналіз отриманих даних і встановлення достовірності результатів експериментальної роботи).

Наукова новизна магістерського дослідження: уперше розглянуто комплексне використання ігрових методів у корекційній роботі, що забезпечується командою спеціалістів.

Практичне значення полягає в теоретичній, в експериментальній апробації використання ігрової діяльності на загально розвивальних та корекційних заняттях для дітей з порушеннями мовленнєвого розвитку.

Апробація результатів магістерського дослідження здійснювалася під час проведення конференції молодих учених «Наука і молодь – 2021: пріоритетні напрями глобалізаційних змін» (м. Кам'янець-Подільський), опубліковано статтю у Віснику Кам'янець-Подільського національного університету «Гра як засіб мовленнєвого розвитку дітей із тяжкими порушеннями мовлення» .

ВИСНОВКИ

Узагальнення результатів проведеного теоретичного та експериментального дослідження підтверджують, що були досягнені усі поставлені завдання.

Вивчені нами теоретичні та методичні джерела виявили недостатню кількість наукових та методичних розробок щодо особливостей розвитку ігрової діяльності у дітей з тяжкими порушеннями мовлення. Було визначено, що існуючі дослідження пропонують аналізувати окремі складові ігрової діяльності та прояви мовленнєвого недорозвитку. Вони не дають повної картини взаємозв'язку між тяжкістю порушення мовлення і рівнем включення дитини у ігрову діяльність.

Вивчення особливостей формування лексичного боку мовлення у дітей дошкільного віку передбачало створення діагностичної методики, що складалася з трьох блоків і була направлена на вивчення компонентного складу словника, та визначення рівня розвитку у дошкільників розуміння семантичного та морфологічного значення слів. Для кожного із напрямків було запропоновано чотири різнопланових завдання. Виконання завдань оцінювалося за п'ятибальною шкалою. Особливості виконання дітьми із ЗНМ та типовим розвитком діагностичних завдань дозволили розробити критерії оцінювання, а використанні кількісні та якісні методи статистичної обробки отриманої інформації дозволили виділити чотири узагальнені рівні сформованості лексичного боку мовлення (високий, середній, низький і дуже низький).

За результатами експериментального вивчення лексичного боку мовлення у дітей з типовим розвитком та ЗНМ III рівня було визначено, що не всі чотири рівні сформованості лексичного боку мовлення були у них виявлені. А саме, у дітей з типовим розвитком можливо діагностувати всі рівні сформованості лексичної складової, окрім дуже низького, у той час як у дітей із ЗНМ III рівня високого рівня не було виявлено взагалі, середній – у 80% дітей, а низький та дуже низький – у 20%.

Аналіз якості виконаних дошкільниками завдань дозволила виявити різні структурні типи недорозвитку лексичного боку мовлення: збалансований – де співвідношення між компонентним складом, семантичною та морфологічною складовою були однаковими; не збалансований семантичний тип – де найбільші труднощі виникали при тлумачення багатозначних слів, узагальнюючих, синонімів, антонімів та ін.; не збалансований морфологічний недорозвиток характеризувався труднощами розуміння змісту завдань, де використовували різні граматичні категорії (словотвірні конструкції).

В основу змісту та основних напрямків розробленої методики формувального експерименту було покладено програми з корекції ЗНМ рекомендовані Міністерством освіти та науки України. Було визначено, що найбільш ефективними та логічними стосовно поставленої мети стали такі напрямками корекції як: накопичення та компонентна структуризація словника, формування семантичного значення слова, робота над загальним та контекстуально зумовленим значенням, формування розуміння багатозначності та формуванням розуміння морфологічного значення різних словотвірних конструкцій. Корекційна програма розрахована на 6 місяців інтенсивних розвивальних занять. Завдання були структуровані за 23 лексичними темами.

Спеціально підібрані ігри та завдання використовувались на фронтальних та індивідуальних завданнях, з вчителем-логопедом, психологом, щоденних заняттях з вихователями, їх використовували батьки вдома, для закріплення набутих навичок. Пропонований дидактичний матеріал не групувався нами для конкретних занять, а використовувався для урізноманітнення, поглиблення та автоматизації знань, сформованих на логопедичних заняттях.

Нами були сформовані рекомендації, яких варто дотримуватись під час використання ігор на заняттях. Підбір ігор здійснюється відповідно до рекомендованих програм для дошкільних закладів, напрямків корекційної роботи і з урахуванням календарно-тематичного планування. Дитині рекомендується той чи інший варіант гри в залежності від її мовленнєвих та

індивідуальних особливостей. Заняття передбачають використання ігрової діяльності, рухливих ігор, мовленнєвої та іншої комунікації, створення комфортного середовища.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абрамян Л. А. «О возможностях игры и коррекции социальных эмоций дошкольников // Игра и самостоятельная деятельность детей в системе воспитания Галлин, 1984.
2. Азаров Ю. П. Игра труда. - М.: Просвещение, 1973. - 93 с.
3. Азаров Ю. П. Искусство любить детей - М.: Мол. гвардия, 1987.-С. 178-203.
4. Аникеева Н. П. Воспитание игрой. Кн. для уч. - М.: Просвещение, 1987. - 144 с.
5. Анишина Т., Анишина А., Жаркова Т. Игры на уроках русского языка. - М., 1988.
6. Бадалян Л.О. Невропатология: Учебник для студентов дефектологических факультетов высших педагогических учебных заведений - М.: Знание, 2003. - 368 с.
7. Баскаков В. Хрестоматия по телесно-ориентированной психотерапии и психотехнике. -М., 1997.
8. Болезнь Дауна. Клинические и цитонические исследования. - М., 1966.
9. Брызгунов И. Детский церебральный паралич // Здоровье детей: Прилож. к газ. «Первое сент.». - 2007. - № 3.
10. Венгер Л.А. "Игра как вид деятельности" // Вопр. психологи. -1978.-№3.-С. 163-165.
11. Варга А. Я. «Психологическая коррекция школьников в игровой группе» // Семья в психологическом консультировании (Под. ред.. А. А. Бодалева, В.В. Столина) М. – 1989
12. Воронцова О. А. «Музыка и Игра в детской психотерапии». – М.: Изд-во Института психотерапии. 2004. – 90с.
13. Выготский Л. С. «Игра и ее роль в психическом развитии ребенка » // Вопросы психологи 1966 № 6
14. Газета «Психологічна Газета» № 7 (31) за квітень 2005 31с.
15. Гурвич П.Т. Верховая езда как средство лечения и реабилитации в неврологии и психиатрии // Неврология и психиатрия -1997.-№ 8.-С. 65.

16. Гузина М.С. «Страна пальчиковых игр»: Развивающие игры для детей и взрослых» - СПб.: ООО «Издательский дом» «Кристалл» - 2000. – 176с.
17. Гурвич П.Т. Какие заболевания лечат верховой ездой // Коневодство и конный спорт - 1997. - № 1. - С. 22-23.
18. Гуревич Д.А. Лечебная верховая езда // Коневодство и конный спорт - 1997. - № 5. - С. 27-28.
19. Дмитриева И. В. Опыт применения групповой психотерапии при неврозах детского возраста // Вопросы медицинской деонтологии и психотерапии. Тамбов – 1974.
20. Давшдов В.В., Андронов В.П. Психологические условия происхождения идеальных действий // Вопр. психол. - 1979. - № 5.
21. Денисенков А.И. Иппотерапия как одно из средств реабилитации больных с детскими церебральными параличами. - М.: Знание, 2000. - 200 с.
22. Жуковская Р.И. Игра и ее педагогическое значение. - М.: Педагогика, 1975. - 112 с.
23. Железняк Л.С. Ковосарская И.Б. «Опыт включения детей с проблемами развития в состав психотерапевтических групп»// Обзор психотерапии и медицинской психологии им. В. М. Бехтерева – 1993. № 1.
24. Захаров А.И. Групповая психотерапия при неврозах детского возраста: Методические рекомендации НИИ им. В.М. Бехтерева. - Л., 1997.
24. Закон України « Про реабілітацію інвалідів в Україні » від 6 жовтня 2005 року № 2961 - IV
25. Зейгарник Б.В. Психологія особистості: норма і патологія / Під ред. М.Р. Гінзбурга. — М.: Видавництво «Інститут практичної психології», Воронеж: НПО «МОДЗК», 1998 — 352 с. (Серія «Психологи батьківщини»).
26. Зейгарник Б.В. Психологія особистості: норма і патологія / Під ред. М.Р. Гінзбурга. — М.: Видавництво «Інститут практичної психології», Воронеж: НПО «МОДЗК», 1998 — 352 с, (Серія «Психологи батьківщини»).
27. Золотоверх В. Ігротерапія як засіб подолання порушень у дітей з особливостями психофізичного розвитку // Дефектологія. - 2004. - № 4. - С. 18-

- 22.
28. Игра дошкольника / Под. ред. С.Л. Новосоловой.
29. Игры - обучение, тренинг, досуг / Под ред. В.В. Петрусинского. Книги 1-7. - М., 1994-95.
30. Ільїна М.Н. Розвиток дитини з 1-го дня життя до 6-ти років. СПб.,2001.
31. Хансен К.А., Особистісно орієнтована дошкільна освіта дітей 3-5 р. Методичне керівництво до програми «Крок за кроком».
32. Кант И.Собрание починений: В 8 т. - М.: ЧЕРО, 1994 - Т. 4 -629 с.
33. Карвасарский Б.Д., Ледер С. Групповая психотерапия. - М, 1990.
34. Карабанова О.А. «Игра в коррекции психического развития ребенка»: Москва. – 1986.
35. Карпова С.Н. Лысюк Л.Г. «Игра и нравственное развитие дошкольника»: М. – 1986.
36. Ковалев В.В. Психиатрия детского возраста - М.: Медицина, 1975.-211с.
37. Колодця Д.А. Детская игра - М., 1909. - С. 89.
38. Коменский Я.А. Велика дидактика // Избр. соч. '- М.: Педагогика, 1965.
39. Короткий термінологічний словник із соціальної педагогіки, соціальної роботи / Уклад Л. В. Лохвицька, І. І. Доброскок. - Переяслав-Хмельницький, 2007. - 114 с.
40. Кравцова А., Кукурузна А., Михановская Н. Игра не для забави.-Х., 2001.-С. 72.
41. Кругляк О.Я., Кругляк Н.П. Від гри до здорової нації. - Тернопіль, 1999.
42. Куафман Р.К., Уолт К.Б. пер. з англ. - К.: Всеукраїнський фонд «Крок за кроком», 2000. - 248 с.
43. Куафман Р.К., К. Б. Уолт, пер. з англ. - К. Всеукраїнський фонд «Крок за кроком», 2000. - 248 с.
44. Кукушкина О. И. Программы для детей с отклонением в развитии // Дефектология. - 2003. - № . - С. 67-69.
45. Кэджусон Х., Шефер Ч. «Практикум по игровой психотерапии» - СПб.: Питер, 2001. – 416с.

46. Леонтьев А. А. Педагогическое общение. - М.: Педагогика, 1980.- 47 с.
47. Леонтьев А.Н Психологічні основи дошкільної гри. - М., 1970.
48. Лесгафт Ф. Руководство по физическому образованию детей школьного возраста. - М., 1952. - Т. II. - С. 120-121.
49. Лэндрет Г.Л. «Игровая терапия: искусство отношений» М. – 1994.
50. Макаренко А.С. Гра // Твори : В 7 т. - К.: Рад. школа, 1954. -Т.4.-С. 368.
51. Макаренко А.С. Некоторые выводы из моего педагогического опыта. — М.: Просвещение, 1964.
52. Мастюкова Е.М., Физическое воспитание детей с церебральным параличом. -М.: Просвещение, 1991. - 159 с.
53. Манова – Томова В. С., Пирьев Г. Д. «Психологическая реабилитация при нарушениях поведения в детском возрасте». София – 1981.
54. Михеев В.В. Нервные болезни. - М.: Медицина, 1958. - 389 с.
55. Особенности умственного и речевого развития учащихся с церебральным параличом /Под ред. М.В. Ипполитовой. - М.: Знание, 1989.-318 с.
56. Осипова А.А. «Общая психокоррекция». М.: ТЦ Сфера 2005. – 512с.
57. Особистісно орієнтована дошкільна освіта дітей 3-5 р. Методичне керівництво до програми « Крок за кроком» / К. А. Хансен.
58. Панаев М.С. Основы массажа и реабилитации в педиатрии -Ростов-на-Дону: Феникс, 2003. - 320 с.
58. Прихожан А. М. «Психокоррекционная работа с тревожными детьми»// Активные методы в работе школьного психолога М., - 1990.
59. Постанова КМУ «Про затвердження типового положення про центр соціальної реабілітації дітей - інвалідів» від 6 березня 2007 р. за № 201/ 13468.
60. Постанова КМУ «Про схвалення Концепції ранньої соціальної реабілітації дітей - інвалідів» від 12 жовтня 2000 р. № 1545.
61. Про концепцію державної спеціальної освіти дітей з особливими потребами: Рішення колегії М-ва освіти та Президії Академії наук №7/5-7 №1 1-7/6-6/ М-ва освіти України // Інформаційний збірник Міністерства Освіти України. – 1999. – с. 12-14.

62. Панфилова М.А. Игротерапия общения: тесты и коррекционные игры: практическое пособие для психологов, педагогов и родителей. - М.: "ГНОМ и Д". - 156 с.
63. Певзнер М.С. Клиническая характеристика детей с задержкой развития // Дефектология. - 1977.- №3.
64. Педагогика: Большая современная энциклопедия / Сост. Е.С. Рапацевич. - Мн.: Современ. слово, 2005. - 720 с.
65. Петрова В.Г., Белякова И.В. Хто вони, діти з відхиленнями в розвитку? — М.: Флінта: Московський психолого-соціальний інститут, 1998. —104 с.
66. Пиаже Ж. Речь и мышление ребенка: пер. с франц. - М.-Л., 1932.
67. Психологія. Підручник для педагогічних вузів / За ред. Г.С. Костюка. - К: Радянська школа, 1968. - 572 с.
68. Психология. Словарь / Под. Общ. Ред. А.В. Петровского, М.Г. Ярошевского — 2-е изд. Исп и доп. — М.: Политиздат 1990. — 494с.
69. Руссо Ж.-Ж. Избранное. - М.: ТЕРРА, 1996. - 625 с.
70. Самоукина Н.В. «Игры в школе и дома»: психологические упражнения и коррекционные программы. М. — 1993р.
71. Сасович Н.А. «Технология игры в песок. Игры на мосту». — СПб.: Речь 2006 — 176с.
72. Спиваковская А.С. «Нарушения игровой деятельности». М. — 1980.
73. Селевко Г.К. Современные образовательные технологии: учеб. пос. -М.: Нар. обр., 1998. - 256 с.
74. Семенова К.А. Детские церебральные параличи. - М.: Медицина, 1968. -319 с.
75. Справочник детского психиатра и невролога / Булахова Л.А., Сагай О.М., Зинченко С.Н. и другие. Под ред. Булаховой Л.А - К: Здоровье, 1985. - 288 с.
76. Стельмахович М.Г. Народна педагогіка. - К.: Радянська школа, 1985. -312 с.
77. Сухомлинський В.А. Как воспитать настоящего человека -К.: Радянська школа, 1975. - 236 с.
78. Терський В.Н., Кель О.С. Игра. Творчество. Жизнь. - М.: Просвещение,

1966. -298 с.

79.Ткачук Т. Ігротерапія як засіб підвищення пізнавальної діяльності активності // Палітра Педагога. - 2002. - № 3. - С. 5-9.

80. Тохтамиш О.М. Дитяча гіперактивність: виникнення, розвиток, методи психосоціальної допомоги // Актуальні проблеми психології. Т.1: Соціальна психологія. Організаційна психологія. Економічна психологія: 36. Наукових праць Інституту психології ім. Г.С.Костюка АІШ України / За ред. Максименка С.Д., Карамушки Л.М. — К: Міленіум, 2005. — Част. 14. — С. 154-156.

81. Тохтамиш О.М. Методика ескалації тактильного контакту у психологічній допомозі дітям з гіперактивністю та порушенням функції уваги // Основи медико-соціальної реабілітації дітей з органічним ураженням нервової системи. Навчально-методичний посібник / За ред. Мартинюка В.Ю., Зінченко С.М. — К.: Інтермед, 2005. — С. 279-282.

82. Тохтамиш О.М. Психодіагностика дитячої гіперактивності та дефіциту уваги у дошкільному віці // Наукові записки Інституту психології імені Г.С.Костюка АІШ України / За ред. академіка С.Д.Максименка. — К.: Главник, 2005. — Вип. 26, в 4-х томах. Том 4. — С. 171-175.

83. Тохтамиш О.М. Психологічна допомога дітям дошкільного та початкового шкільного віку з ознаками гіперактивності та дефіциту уваги // Педагогічна освіта: теорія і практика. Психологія і педагогіка. Збірник наукових праць. №4 / Редкол.: І.Д.Бех, Е.В.Белкіна, Н.М.Бібік та ін. — К.: КМПУ імені Б.Д.Грінченка, 2005. — С. 96-100.

84. Тохтамиш О.М., Хілі К., Морріс Ж. Сучасні методи психологічного супроводження дітей із дефіцитом уваги та гіперактивністю // Теорія і практика допомоги особистості в психологічному консультуванні і психотерапії: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції / Р. кол.. З.Ф.Сіверс, Е.В.Белкіна, І.А.Слободянюк та ін. — К.: КМПУ ім Б.Д.Грінченка, 2005 —С. 127-130.

85. Федоров А.П., Зйдемиллер З.Г. Групповая психотерапия при неврозах. Лен.ГИДУВ им. С.М. Кирова. - Л., 1988.

86. Физическая реабилитация детей с нарушениями функции опорно-двигательного аппарата / Абрамова Т.Ф., Никитина Т.М., Кочеткова Н.И., Гончарова Г.А., Горбунова Е.А., Кряжев В.Д., Левин А.С., Николаева В.В., Суровягина Л.В., Усакова Н.А., Шарова Т.Л. / Под ред. Н.А. Гросс - М.: Советский спорт, 2000. - 224 с.
87. Фрейд А. «Введение в технику детского психоанализа» М. – 1991.
88. Федій О.А. «Єстетотерапія»/ Навчальний посібник: - К.: Центр Учбової Літератури – 2007. – 256.
89. Фімілова Т. В. Дитяча гра в наукових розробках педагогів і психологів кінця ХІХ - початку ХХ ст. // педагогіка і психологія. - 2001. -№1.-С. 139-146.
90. Хейм Дж. Джинтон. Групповая психотерапия с детьми. Теория и практика игровой терапии. - М., 2001.
91. Художественное творчество и ребенок / Под ред. Н.А.Ветлугиной. -М., 1972.
92. Шиллер И. Ф. Собрание сочинений. - Т. IV. - Спб., 1902. / Библиотека великих писателей, изд-во Брокгауз-Ефронь.
93. Шеффер У., Кери Л. «Игровая семейная психотерапия». – СПб. Питер, 2000. – 284 с.
94. Щербань П. М. Навчально - педагогічні ігри у вищих навчальних закладах - К.: Вища школа, 2004. - 214 с.
95. Эйдемиллер Э. Г. Юстицкий В. В. «Использование игровой психотерапии для коррекции нарушений поведения у подростков»// Психологическая профилактика. М. - 1993
96. Зльконин Д.Б. Психология игры. - М.,1978.
97. <http://comlid.gu /3/280/ indexi. html>
78. http:// darina. Ksev. ua/ children/ chto_takoe_sindrom_d_3040. html
99. <http:// dcp/org. ua/parents/redil/>
100. <http:// dcp. org. ua. / parents/ redil/ art. html>
101. <http:// dcp. org. ua. / parents/ redil/ dodat. html>
102. <http:// dcp. org. ua. / parents/ redil/delph. html>

103. [http:// dcp. org. ua. / parents/ redil/ monte. html](http://dcp.org.ua/parents/redil/monte.html)
104. [http:// dcp. org. ua. / parents/ redil/ peto. html](http://dcp.org.ua/parents/redil/peto.html)
105. [http:// dcp. org. ua. / parents/ redil/ vojta. html](http://dcp.org.ua/parents/redil/vojta.html)
106. [http://dob. 1 septemder. Ru/2002/01/9. html](http://dob.1septemder.Ru/2002/01/9.html)